

УДК 347.193.4

М.В. ШЕЛЕСТ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ДЕРЖАВА ЯК ЮРИДИЧНА ОСОБА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА: СТАН ПРОБЛЕМИ

Ключові слова: суб'єкти цивільних правовідносин, держава, юридична особа, юридична особа публічного права, цивільно-правовий статус держави, скарбниця

У зв'язку з ліквідацією адміністративно-командної моделі економіки та активним запровадженням ринкових форм господарювання, реалізація державою своїх функцій лежить далеко поза межами лише здійснення нею найвищої політичної влади. З огляду на необхідність виконання поставлених перед державою завдань і досягнення відповідного соціально-економічного ефекту, остання приймає активну участь в цивільних правовідносинах, врегульованих нормами Цивільного та Господарського кодексів України.

Саме необхідність участі держави в цивільних правовідносинах знайшла своє відображення в ч.2 ст.2 ЦК України, відповідно до якої держава Україна визнається учасником цивільних відносин, що безумовно можна вважати прогресивним кроком у розвитку цивільного законодавства. Натомість, даний крок породив для цивілістів питання статусу держави в цивільних відносинах. Необхідно звернути увагу, що за радянських часів переважна частина вчених дотримувалася поглядів щодо визнання за державою статусу особливого суб'єкту цивільних правовідносин [1, с.135; 2, с.93]. Застосовуючи радянську цивілістичну доктрину (не принижуючи загальнотеоретичну значущість наукових розробок) до сучасних цивільних відносин видається зрозумілим, що деякі її положення сьогодні не мають практичної значимості. Мова йде про те, чи необхідно визнавати державу в якості особливого суб'єкта цивільного права, чи необхідно продовжувати

наукові розвідки в напрямку пошуку «звичайних» загальноновизнаних цивілістичних конструкцій для держави – учасника цивільних відносин.

Сьогодні одним із актуальних питань є можливість сприйняття держави як юридичної особи. Ще за радянських часів О.А. Пущкін вважав, що не дивлячись на всю своєрідність правового статусу держави, вона діє в цивільних відносинах саме в якості юридичної особи [3, с.12-13]. Вивчаючи таку своєрідність цивільно-правового статусу держави, І.В. Спасибо-Фатєєва стверджує, що для участі в цивільних правовідносинах держава має набути певної форми, притаманної суб'єктам приватного права. При цьому, як наголошує автор, стати таким самим суб'єктом, якими є суб'єкти цивільного права – це єдина можливість для держави приймати участь в цивільних правовідносинах [4, с.96-97]. Позиція сприйняття держави в якості юридичної особи підтримується й деякими російськими авторами [5, с.130-131]. З огляду на проблему, що піднімається в науковій літературі, вважаємо за необхідне дослідити можливість застосування до держави статусу юридичної особи. Тому метою статті є вивчення та аналіз наукових підходів до вирішення проблеми статусу держави в цивільних відносинах та висловлення власної позиції з цього питання.

Не залишається не поміченою загальна логічна послідовність ЦК України у питанні визначення учасників цивільних відносин, якими відповідно до ч.1 ст.2 ЦК України є особи – фізичні та юридичні. Аналіз цієї норми дає підстави стверджувати, що суб'єкти публічного права, вказані в ч.2 ст.2 ЦК України, відповідно можуть бути учасниками цивільних відносин лише за умови набуття статусу особи. Саме на цьому наголошує й І.М. Кучеренко, яка говорить, що в Україні традиційно склалася ситуація, в якій тільки юридична особа визнається суб'єктом цивільних правових відносин, інші ж організації, які не мають статусу юридичної особи, – ні [6, с.8]. Аналогічної думки дотримується й

В.І. Борисова, зазначаючи на тому, що юридична особа є єдиною правовою формою, що дозволяє організаціям брати участь у цивільному обороті [7, с.222-224].

Таким чином, для того, щоб бути повноцінним учасником цивільних відносин, державі потрібно мати певний правовий вираз (статус), притаманний звичайним учасникам цих відносин, тобто статус особи. Враховуючи національні правові традиції, зрозумілим є те, що мова може йти лише про статус юридичної особи, більш того, публічного права. Натомість, враховуючи межі даної статті, не маємо можливості звернутися до теоретичного підґрунтя поняття юридичної особи та юридичної особи публічного права як, безумовно, поняття родового. Цілком погоджуємося з І.М. Кучеренко, яка справедливо зазначає, що трансформація концепцій виникнення та функцій юридичної особи зумовила виникнення різних теорій. Не вдаючись до характеристики кожної з цих теорій, автор звертає увагу на одну спільну для них закономірність, яка полягає в тому, що становлення тієї чи іншої теорії виникнення та функцій юридичної особи залежало від певних історичних умов і панівної ідеології, яка існувала в ті чи інші часи [6, с.5].

У вітчизняній фаховій літературі поняття «юридична особа публічного права» одним із перших використав Г.Ф. Шершеневич, який зазначав, що на першому місці серед юридичних осіб публічного права знаходиться держава – казна [8, с.122]. Не аналізуючи відмінних ознак таких осіб, дослідник дійшов висновку, що держава, будучи особою публічного права, приймає участь в цивільному обороті, несе майнову відповідальність як казна. На більш пізньому етапі розвитку цивільного права деякі радянські цивілісти також використовували вказану термінологію. Стверджувалося, що в «буржуазному» законодавстві до юридичних осіб публічного права підходять лише як до учасників цивільного обороту [9, с.636].

Найбільш детально юридичні особи публічного права були описані М.І. Кулагінім,

на думку якого в добу імперіалізму в буржуазних країнах поряд із юридичними особами приватного права з'являються юридичні особи права публічного та «змішані» юридичні особи, правове становище та діяльність яких регулюється і приватним, і публічним правом. Серед юридичних осіб публічного права автор виділяв буржуазну державу, штати та землі в федераціях, державні установи та організації які одночасно виступають у якості господарюючих суб'єктів і органів управління [10, с.35].

За наших часів вельми актуальним об'єктом наукових досліджень продовжує залишатися інститут юридичної особи. Про це може свідчити той факт, що свого часу навіть пропагувалася ідея прийняття Закону України «Про юридичні особи» [11, с.18]. Деякі аспекти цієї проблематики висвітлені в роботах В. Борисової, В. Гайворонського, В. Кравчука, І. Красько, І. Спасибо-Фатеевої та інших.

У сучасній цивілістиці позиції вчених щодо визначення статусу держави в цивільних відносинах дещо змінилися в порівнянні з більш раннім етапом розвитку правової думки. Так, І.В. Спасибо-Фатеева зазначає, що надання органам держави статусу юридичної особи вимагає не лише їхня безпосередня участь у приватних відносинах, але й виконання дій для набуття державою цивільних прав і обов'язків [4, с.101]. Аналогічна позиція щодо зарахування держави до юридичних осіб публічного права підтримується А.С. Довгертом [12, с.131-133].

Проте, слід враховувати, що у фаховій літературі пропонуються й інші варіанти обґрунтування участі держави у цивільних відносинах. Так, Д.В. Пятковим висловлена думка стосовно того, що у цивільних відносинах держава бере участь як господарська публічна організація, яка є самостійним суб'єктом (у формі юридичної особи), що не тотожний іншому суб'єкту – державі як публічно-владній організації [13, с.129-131]. Тобто, вирішення проблеми пропонується шляхом констатації існування не однієї осо-

би, яка має начебто «подвійну» правосуб'єктність, а двох окремих суб'єктів приватного та публічного права, створених громадянами держави, кожний з яких діє у відповідних правовідносинах.

Разом із тим пропонується варіант, при якому учасником цивільних правовідносин є цивільно-правове втілення держави – її скарбниця, тобто юридична особа, що не є органом держави і створена та діє з єдиною метою – реалізації правосуб'єктності держави у цивільних правовідносинах. Враховуючи можливість застосування основних положень даної концепції можемо стверджувати, що при цьому варіанті, по-перше, не виникає проблеми тлумачення наявності у держави влади під час участі у цивільних правовідносинах, по-друге, не виникає труднощів при поясненні «розщеплення» участі держави як одного і того ж суб'єкту і в цивільних, і в публічних правовідносинах. Натомість, на думку прибічників теорії фіску, застосування поняття юридичної особи до держави поки що є проблематичним, бо при цьому варіанті проглядаються риси концепції «розщеплення» правосуб'єктності одного і того ж суб'єкту. Як зазначають деякі дослідники, подібних проблем при застосуванні конструкції скарбниці – фіску, як цивільно-правового втілення держави, не виникає [2, с.238; 14, с.234-237].

При всій різноманітності поглядів науковців, достовірно відомим залишається той факт, що на даному етапі розвитку приватноправової науки та враховуючи якісно новий підхід регулювання соціально-економічних майнових відносин, радянська правова модель держави – особливого суб'єкта цивільного права є неприйнятною. Враховуючи відсутність у чинному законодавстві положень щодо держави – скарбниці, вважаємо, що достатньо обґрунтованою є точка зору, що для потреб участі держави у цивільних відносинах виникає необхідність отримання нею статусу юридичної особи публічного права. При цьому концептуальним аргументом на підтвердження такої позиції є наведені вище судження стосовно того, що

учасниками цивільних відносин, окрім фізичних осіб, можуть бути лише ті штучні утворення, які набули форму юридичної особи приватного чи публічного права. Разом із тим, безапеляційне віднесення держави до числа юридичних осіб публічного права на даний час є проблематичним, оскільки в цивілістиці до цього часу не напрацьовано загальноновизнаних ознак юридичної особи публічного права, застосування яких надало би можливість довести доцільність та виправданість такого кроку.

Натомість, науковцями все ж таки робляться спроби по встановленню особливостей юридичних осіб публічного права та їх відмінностей від юридичних осіб права приватного. Так, В.І. Борисова, визначаючи юридичних осіб публічного права через мету їх діяльності, вказує, що це публічно-правові утворення (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні підприємства, державні установи тощо), що мають на меті державні інтереси, тобто визнані державою і забезпечені правом інтереси соціальної спільноти, задоволення яких слугує неодмінною умовою і гарантією її існування і розвитку. В зв'язку з цим, вказує автор, більшість юридичних осіб публічного права мають владні повноваження стосовно третіх осіб, здійснюючи їх шляхом видання відповідно нормативно-правових актів, що стають обов'язковими для виконання останніми [15, с.7-8].

На думку І.М. Кучеренко до ознак юридичних осіб публічного права, з-поміж особливого порядку їх створення, необхідно також відносити таку мету діяльності юридичної особи, як реалізація публічних інтересів (завдань, функцій) [6, с.11].

В.Є. Чиркин, порівнюючи юридичних осіб публічного права з юридичними особами приватного права, до найбільш загальних ознак поняття юридичної особи публічного права відносить наступні: 1) юридична особа публічного права – це завжди не приватно-правове, а публічно-правове утворення; 2) юридична особа публічного права має інше (в порівнянні з юридичною особою при-

ватного права) соціальне призначення; 3) юридичні особи приватного та публічного права мають різні інтереси та волю; 4) юридична особа публічного права завжди пов'язана з публічною владою; 5) специфічні способи утворення юридичних осіб публічного права; 6) юридична особа публічного права має інший суб'єктний, матеріальний склад; 7) юридична особа публічного права має свою систему органів; 8) юридичні особи публічного права мають певну автономію в своїй діяльності; 9) відповідальність юридичних осіб публічного права в своїй основі має не приватноправовий, а публічно-правовий характер [5, с.76-94].

Н.С. Кузнєцова, визначаючи юридичну особу публічного права як ту, яка створюється безпосередньо законом або адміністративним актом як носій публічних завдань, зазначає, що організація цих суб'єктів регулюється приписами законів і вони виконують відповідні публічні функції. Разом з тим, автор акцентує увагу на тому, що юридичні особи публічного права створюються розпорядчим способом державними органами та органами місцевого самоврядування тощо і порядок їх створення, організаційно-правові форми, правове становище не є предметом цивільно-правового регулювання, а отже, визначається публічними законами [16, с.215-216].

Натомість, на нашу думку, означена думка фахівця не повинна ставати поштовхом для цивілістів до припинення дослідження та вивчення такого складного суб'єкта цивільних відносин, як юридична особа публічного права, з одночасним перекладенням цих функцій на інші галузеві науки. Підтвердженням даної тези є той факт, що юридична особа публічного права є передусім суб'єктом цивільних відносин. Натомість, науковцями інших країн ведеться дослідження даної категорії суб'єктів із так званих міждисциплінарних позицій.

На думку частини російських науковців, переважно спеціалістів у галузі публічного права, інститут юридичної особи та форма юридичної особи, що ним визначається, ма-

ють міжгалузеве значення і повинні реформуватися в цьому напрямку. Так, критикуючи цивілістичний, тобто «односторонній» підхід до визначення поняття юридичної особи, деякі автори доходять висновку, що необхідно створити інше загальне поняття юридичної особи. Це поняття не повинно містити вказівок на колективний характер організацій, наявність майна, повинно говорити не про майнову, а взагалі про юридичну відповідальність. Таким чином, поняття юридичної особи може бути застосоване до окремих економічних, політичних, релігійних організацій, колективних утворень, держави і не тільки тоді, коли вони приймають участь в цивільних відносинах [17, с.350-354].

Також, наголошується на тому, що ЦК РФ не розкриває правовий характер юридичних осіб публічного права. На думку В.Є. Чиркіна, в останні десятиріччя поняття «юридична особа» вийшло за межі цивільного права. Дане словосполучення з'явилося в актах конституційного та адміністративного права, що вже само по собі надає цьому словосполученню міждисциплінарного характеру. Все це, на думку автора, вимагає потребу з нових позицій поглянути на загальне поняття юридичної особи та її різновиди [5, с.61-67].

Натомість видається можливим констатувати, що загальні кваліфікуючі ознаки юридичної особи розроблені саме цивілістичною наукою. Це ж стосується й спеціальних кваліфікуючих ознак юридичної особи публічного права як учасника саме цивільного обігу, які, як не дивно, напрацьовуються цивілістами. На нашу думку, саме вони мають бути застосовані при кваліфікації суб'єкта цивільних відносин. Інша справа полягає в тому, що кваліфікуючі ознаки юридичної особи публічного права не є доктринальними і залишаються позицією окремих авторів з цього питання.

Так, саме з причин відсутності загальнови-знаних ознак юридичної особи публічного права, аналізуючи можливість визнання територіальної громади юридичною особою, І.В. Спасибо-Фатєєва у якості критеріїв такого

дослідження використовує загальновідомі ознаки юридичної особи приватного права, тобто: організаційну єдність, майнову відокремленість, самостійність цивільно-правової відповідальності та участь у цивільному обігу від власного імені. Висновок дослідниці стосовно наявності всіх цих ознак у територіальній громаді є позитивним, оскільки у територіальній громаді дійсно присутня організаційна єдність, територіальна громада має у своїй власності певне майно (об'єкти комунальної власності) та відповідно до законодавства виступає у цивільному обороті від власного імені. І нарешті саме територіальна громада є суб'єктом цивільно-правової відповідальності за зобов'язаннями громади [18, с.251-254].

На нашу думку, для вивчення можливості визнання держави юридичною особою публічного права, слід підтримати дослідницький підхід І.В. Спасибо-Фатєєвої.

Держава, як і будь-яка організація, набуває правовий статус юридичної особи лише за наявності певних ознак. Як зазначає переважна частина науковців, до ознак юридичної особи відносяться: 1) організаційна єдність; 2) майнова відокремленість; 3) здатність виступати у цивільному обігу від власного імені; 4) здатність нести самостійну майнову відповідальність; 5) здатність бути позивачем або відповідачем у суді [19, с.109-111; 20, с.102-104]. Саме на наведені ознаки також вказують Д.С. Лещенко, який дослідив правовий статус установ в цивільному праві [21, с.8-9] та Л.В. Винар, який вивчив правовий статус юридичних осіб, заснованих державою [22, с.8].

Перш за все, надання статусу юридичної особи передбачає наявність певним чином організаційно і структурно оформленого соціального утворення – організації. Поняття юридичної особи визначається через категорію організації. Соціальна природа організації є предметом соціології, в якій, тим не менше, немає єдиної думки щодо суті організації. В. Радаєв вказує, що організація – це система соціальних відносин, орієнтована на досягнення спільної мети, що володіє влас-

ними ресурсами, внутрішньою нормативною та статусною структурами, в межах яких члени організації за відповідну винагороду виконують відведені їм функціональні ролі [23, с.92]. В соціології організація, таким чином, розглядається як взаємозв'язок людських (соціальних) відносин, як цільова спільність.

У цивілістичній науці організацію розглядають з точки зору ознаки юридичної особи – організаційної єдності. Організаційна єдність полягає у визначенні цілей та завдань юридичної особи, у встановленні її внутрішньої структури, компетенції органів, порядку їх діяльності, порядку припинення юридичної особи тощо. Основні засади організаційної єдності держави встановлені Конституцією України та іншими законами.

ЦК України не включив у визначення юридичної особи таку її основну ознаку, як наявність відокремленого майна. З огляду на це, деякі юристи-практики визнають більш вдалою дефініцію юридичної особи, наведену в ЦК УРСР 1963 р. Свою позицію вони обґрунтовують тим, що ще з часів римського права під основною ознакою юридичної особи розуміли її майнову відокремленість. На обов'язкову відокремленість майна юридичних осіб вказують також визначення, що містяться в Цивільних кодексах РФ та Республіки Білорусь.

Майнова відокремленість передбачає наявність у юридичної особи майна, яке відокремлене від майна осіб, що утворили юридичну особу та від інших власників. Відокремленість майна є матеріальною базою діяльності юридичної особи. У різних видів юридичних осіб їх майнова відокремленість отримує різноманітне вираження. Відповідно до ст.326 ЦК України для держави правовий режим закріпленого за нею майна визначається правом державної власності. Як зазначає О.І. Харитонова, право державної власності може бути визначене як влада (повноваження) держави використовувати (володіти, користуватися, розпоряджатися, управляти тощо) майном, котре їй належить [24, с.206]. Власність держави становить єдиний

державний фонд. Відповідно до Конституції вона має рівний правовий статус по відношенню до інших форм власності. Фактично ж, як справедливо зазначає В.Є. Чиркин, об'єм майна, що знаходиться у державній власності, не співвідноситься за своїм розміром та значенням з будь-якою іншою формою власності [5, с.146]. Держава може бути власником будь-яких речей, в тому числі тих, що вилучені з цивільного обігу і обмежені в обігу. Таким чином, до складу права державної власності входить право власності на публічні речі та право власності на приватні речі. До приватного майна держави належить усе майно юридичних осіб публічного права, яке не віднесене до публічного майна. В літературі висловлюється точка зору, що право державної власності на речі приватного права є традиційним правом власності, яке охоплює звичайні повноваження власника, котрі можуть бути реалізовані на звичайних цивільно-правових засадах [24, с.206-207]. З цього приводу слушною є думка О.А. Підопригори, який свого часу погоджувався з позицією санкт-петербурзьких вчених про те, що державна власність за своєю юридичною природою також є приватною [12, с.175]. Отже, розглядаючи державу в якості юридичної особи публічного права, можемо з впевненістю стверджувати про наявність у останньої такої ознаки юридичної особи, як майнова відокремленість.

Є.О. Харитонов та Н.А. Саніахметова вважають важливою ознакою юридичних осіб їх здатність виступати в цивільному обігу від власного імені. Кожна юридична особа має своє найменування (ім'я). Від свого імені вона набуває майнових та особистих немайнових прав і несе обов'язки, вступаючи у різні цивільно-правові відносини з іншими організаціями та громадянами. Інші особи можуть діяти від імені юридичної особи тільки за її згодою (наприклад, на основі довіреності). Ця ознака, на думку зазначених вчених, є зовнішнім виразом самостійності юридичної особи, яка від власного імені самостійно розпоряджається своїм майном [20,

с.103]. Що стосується названої ознаки юридичної особи, її застосування до держави взагалі не викликає у автора жодних заперечень чи додаткових коментарів.

Ще однією суттєвою ознакою держави як юридичної особи публічного права є здатність нести самостійну цивільно-правову відповідальність, оскільки, як зазначає Ю.В. Карєва, статус будь-якого суб'єкта визначається не лише його повноваженнями, правами та обов'язками, але й відповідальністю за невиконання власних обов'язків [25, с.26]. Цивільно-правова відповідальність держави, як юридичної особи публічного права, полягає у тому, що вона обов'язково повинна нести самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах закріпленого за нею майна, якщо інше не встановлено законом. Це також означає, що кредитори держави можуть звертатися з вимогами, що витікають з її зобов'язань, лише до цієї юридичної особи. На даний час, як зазначає І.В. Спасибо-Фатєєва, невизначеність нашого бачення щодо можливості визнання держави юридичною особою публічного права, не надає можливості позиватися до держави, як це відбувається, наприклад у США та інших державах. Отже, навіть положення, закріплене в ст.174 ЦК України щодо відповідальності держави всім своїм майном, вимагає визнання за нею статусу юридичної особи публічного права, хоча б за для реалізації права на позов.

Вказані вище чотири ознаки є «класичними» щодо характеристики юридичних осіб. Їх умовно можна визначити як матеріальні ознаки юридичної особи. Також виділяють процесуальну ознаку юридичної особи, що полягає в її здатності виступати позивачем або відповідачем у суді, господарському або третейському суді. Відповідно до цієї ознаки, юридичній особі надається право захищати свої права та відповідати за прийняті на себе обов'язки. Відповідно до ст.30 ЦПК України сторонами в цивільному процесі (позивачем та відповідачем) можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

Сторонами у господарському процесі – позивачами і відповідачами можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи та в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, а у випадках, передбачених законодавчими актами, – державні та інші органи, громадяни, які не є суб'єктами підприємницької діяльності (статті 1, 21 ГПК України).

Цю ознаку не завжди виділяють у якості окремої, іноді розглядаючи її складовою частиною більш загальної властивості юридичних осіб – можливості бути самостійним учасником цивільного обігу. Однак, слід все ж таки погодитись із Є.О. Харитоновим та Н.О. Саніахметовою, які висловлюють думку щодо необхідності визнання цієї ознаки як самостійної, як окремого прояву правосуб'єктності юридичної особи, оскільки у даному випадку мова йде не лише про реалізацію, а й про захист цивільних прав юридичної особи [20, с.104]. Разом із тим, дана ознака тісно пов'язана і з майновою відповідальністю держави. Не вирішеною процесуальною проблемою й досі залишається питання про належного відповідача за позовами до держави. Як вже зазначалося, наразі в Україні цивільний позов до самої держави не можливий, тому на практиці використовується конструкція цивільного позову до органу держави, який в свою чергу є юридичною особою публічного права. Натомість, держава через цивільне законодавство декларує свою власну безумовну цивільну відповідальність, зокрема в ст.1177 ЦК України, і разом з тим, через те ж законодавство декларує принцип відсутності відповідальності юридичної особи, створеної державою за зобов'язаннями останньої (ст.176 ЦК України). Таким чином, особа, що заявляє позов до органу держави про відшкодування майнової шкоди, завданої злочином, у будь-якому разі не отримає належного відшкодування. На нашу думку, визнання держави юридичною

особою публічного права також полегшить вирішення проблем науки цивільного-процесуального права, зокрема щодо реалізації на практиці положень ст.1177 ЦК України та аналогічних правових норм.

Аналізуючи можливість застосування до держави матеріальних ознак юридичної особи, доходимо висновку, що на даний момент відсутні об'єктивні перешкоди для визнання держави Україна юридичною особою публічного права. Що стосується процесуальної ознаки юридичних осіб, то її застосування до держави, наразі, є необхідністю за для практичної реалізації цивільно-правових норм, зокрема, про майнову відповідальність держави перед приватною особою. Таким чином, приєднуємося до позиції тих дослідників, які висловлюються про можливість та необхідність визнання за державою статусу юридичної особи публічного права.

Допускаючи можливість сприйняття держави в якості юридичної особи публічного права, зазначимо, що неабиякий науковий інтерес викликає питання про необхідність та доцільність застосування до кожного з органів держави, який перебуває у цивільному обігу, статусу юридичної особи. Відшукання визначеності в цьому питанні є завданням подальших наукових розвідок в цьому напрямку, які, на нашу думку, є надзвичайно перспективними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брагинский М. И. Общее учение о хозяйственных договорах / М. И. Брагинский. – Минск : Наука и техника, 1967. – 259 с.
2. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1950. – 367 с.
3. Пушкин А. А. Советское государство как субъект Советского гражданского права / А. А. Пушкин. – Харьков : ХЮИ, 1965. – 23 с.
4. Спасибо-Фатеева І. Деякі проблеми, пов'язані з участю держави Україна в цивільно-правових відносинах / І. Спасибо-Фатеева // Вісник Академії правових наук

України. – 2006. – № 4 (47). – С. 96-107.

5. Чиркин В. Е. Юридическое лицо публичного права. / В. Е. Чиркин. – М. : Норма, 2007. – 352 с.

6. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія / І. М. Кучеренко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 328 с.

7. Борисова В. І. До проблеми сутності юридичної особи / В. І. Борисова // Методологія приватного права : зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ, 30 травня 2003 р.) / редкол.: О. Д. Крупчан (голова) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2003.

8. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Спарк, 1995. – 556 с.

9. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1948. – 839 с.

10. Кулагин М. И. Государственно-монополистический капитализм и юридическое лицо / М. И. Кулагин // Избранные труды – М. : Статут, 1997. – С. 16-182. – (В серии «Классика российской цивилистики»).

11. Ніколаєв В. Про інститут юридичної особи / В. Ніколаєв // Право України. – 1997. – № 7. – С. 17-18.

12. Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. проф. А. Довгерта. – К. : Український центр правничих студій, 2000. – 336 с.

13. Пятков Д. В. О гражданской правосубъектности Российской Федерации, ее субъектов и муниципальных образований / Д. В. Пятков // Ежегодник российского права. – М. : Норма, 2000. – С. 126-135.

14. Гаджиев Г. А. Конституционные принципы рыночной экономики (Развитие основ гражданского права в решениях Конституционного Суда Российской Федерации) / Г. А. Гаджиев. – М. : Юристъ, 2002. – 286 с.

15. Борисова В. І. До проблеми участі публічних юридичних осіб в цивільних правовідносинах / В. І. Борисова // Трансформація

відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. – Одеса : ОНУ МОНУ, «Астропринт», 2003.

16. Кузнєцова Н. Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві України / Н. Кузнєцова // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали VIII регіональної наук.-практ. конф. – Львів, 2002.

17. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование / С. И. Архипов. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 469 с.

18. Цивільне право України. Частина перша : підручник [для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти] / [Азімов Ч.Н., Сібільов М.М., Борисова В.І. та ін.] ; за ред. проф. Ч. Н. Азімова, доцентів С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Харків : Право, 2000. – 368 с.

19. Цивільне право України : підручник у 2-х кн. Кн. 1 / [О. В. Дзера (керівник авт. колективу), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 720 с.

20. Харитонов Е. О. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство : учебное пособие / Е. О. Харитонов, Н. А. Саниахметова. – К. : А.С.К., 2001. – 832 с.

21. Лещенко Д. С. Правовий статус установ в цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Д. С. Лещенко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2005. – 21 с.

22. Винар Л. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Л. В. Винар ; Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2006. – 19 с.

23. Радаєв В. Хозяйственная организация в свете экономических и социальных теорий / В. Радаєв // Вопросы экономики. – 1996. –

№ 12. – С. 88-100.

24. Цивільний кодекс України : науковий-практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонові, Н. Ю. Голубєвої. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців

«Правова єдність», 2008. – 740 с.

25. Карева Ю. В. Гражданско-правовой статус публичных образований / Ю. В. Карева // Юрист. – 2003. – № 5. – С. 20-29.

Шелест М. В. Держава як юридична особа публічного права: стан проблеми / М. В. Шелест // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 677–685 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09smvpcr.pdf>

Відображено основні наукові підходи до визначення цивільно-правового статусу держави як суб'єкта цивільних правовідносин; сконцентровано увагу на доцільності застосування до держави статусу особливого суб'єкта цивільного права. Розглядається варіант, при якому учасником цивільних правовідносин є цивільно-правове втілення держави – її скарбниця; приділена увага можливості застосування до держави статусу юридичної особи публічного права. Зроблено висновок про відсутність об'єктивних перешкод щодо отримання державою такого цивільно-правового статусу.

Шелест Н.В. Государство как юридическое лицо публичного права: состояние проблемы

Отражены основные научные подходы к определению гражданско-правового статуса государства как субъекта гражданских правоотношений; сконцентрировано внимание на целесообразности применения к государству статуса особенного субъекта гражданского права. Рассматривается вариант, при котором участником гражданских правоотношений является гражданско-правовое воплощение государства – ее казна. Сделан вывод об отсутствии объективных препятствий в отношении получения государством такого гражданско-правового статуса.

Shelest M.V. State as a Legal Person of Public Law: State of Problem

The basic scientific positions are pointed in relation to civil legal status of the State as a subject of civil legal relationships. Attention is concentrated on expedience of application to the state of status of the special civil legal subject. Also, a variant at which the participant of civil legal relationships is civil legal embodiment of the state – its treasury is examined. The special attention is spared possibility of application to the state of status of legal person of public law.

Форум